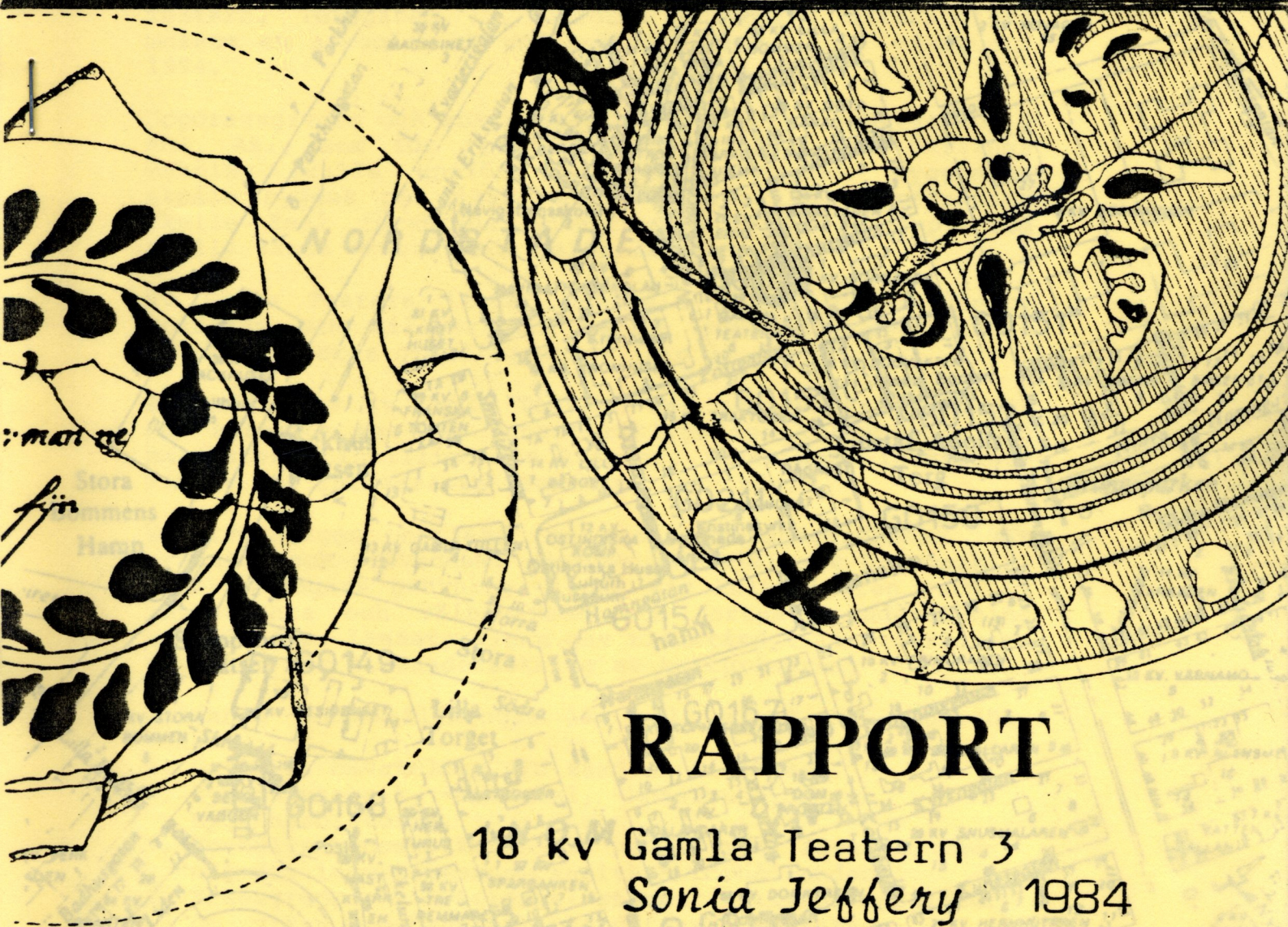

RAPPORT

18 kv Gamla Teatern 3
Sonia Jeffery 1984

GÖTEBORGS ARKEOLOGISKA MUSEUM

RAPPORT

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING AV 18 KV.GAMLA TEATERN TOMT 3
INOM FORNLÄMNINGEN GÖTEBORG 216

Sonia Jeffery

INLEDNING

Med anledning av nybyggnation av tomt nr 3 i Kv Gamla Teatern, Torggatan 17, utförde Göteborgs arkeologiska museum en arkeologisk undersökning under juli - augusti 1984.

Uppdragsgivare och kostnadsansvarig var Kullenbergs Ind.& Anl. AB., som för revisionsbyrån Kjellgren & Öhrlings räkning skulle uppföra en kontorsbyggnad. Byggnaden skulle byggas på pålar, utan källare, men uppförandet skulle ändå föranleda schaktning till ett djup som skulle skada existerande kulturlager.

Kv Gamla Teatern ligger centralt i stadsdelen Västra Nordstan och tillhör det område som bebyggdes tidigt efter Göteborgs grundläggning. (Fig 1)

Ingen del av Kv Gamla Teatern har undersökts tidigare, men eftersom man har funnit rikligt med kulturlager och husrester i intilliggande kvarter, fanns goda förutsättningar för intressanta lämningar även här.

Undersökningen började med en provundersökning där avbaning och provschakt gjordes med hjälp av grävmaskin. Efter 6 dagars grävning visade sig kulturlagren vara så intressanta och välbevarade att fortsatt undersökning erfordrades. Länsstyrelsen gav tillstånd till ytterligare 4 veckor för slutundersökning av kulturlagren.

Följande frågeställningar låg till grund för undersökningen.

1. Områdets omvandling vid stadens tillkomst.
2. Byggnadsteknik, -material, -konstruktion och byggnadshistoria.
3. Hushållsekonomi, kosthåll; vad åt man, föremål, vad odlades inom tomterna, sanitära förhållanden.
4. Yrkesgrupper i kvarteret; stämmer arkivens uppgifter om yrken och hantverk med det arkeologiska materialet, spår av produktion, specialisering, verkstadsbyggnader.

Undersökningen utfördes i samråd med Göteborgs historiska museum. Grovarbetskraft ställdes till förfogande av Kullenbergs.

Tider för undersökning:

provundersökning 18-25 juli 1984
slutundersökning 31 juli - 28 aug 1984
schaktbevakning 28 - 31 aug 1984

Arbetsstyrka för provundersökningen:

Arkeolog:	48 tim
Grovarbetare	40 "
Maskin	44 "

Arbetsstyrka för slutundersökningen:

Arkeolog	580 tim
Praktikant	144 "
Grovarbetare	216 "
Maskin vid behov	

En yta av ca 200 kvm undersöktes. (Fig 2)

Medverkande arkeologer var: Lasse Bengtsson, Helen Dubar, Ann Fransson, Roger Nykvist, Agneta Olsson och Sonia Jeffery (platsledare).

ARBETSMETOD

Allt material som tillhörde de sista husen på tomten, dvs. yngre än 1790, togs till största delen bort med grävmaskin. Kulturlagren undersöktes därefter för hand och med maskin.

Det dagliga arbetet noterades i en dagbok. Grävningen dokumenterades enligt lagernummersystem av engelsk modell, där varje lager eller enhet gavs ett nummer ur en löpande nummerserie. Dessa lager beskrevs och skissades i dagboken. Konstruktioner ritades med hjälp av pantograf i skala 1:20 och avvägdes. Lösfynd insamlades lagervis. Fynden sorterades, tvättades och registrerades.

Vid bearbetningen delades lagernumren upp i faser, 1-6. Denna uppdelning ligger till grund för beskrivningen av lämningarna.

Fotografier i sv/vit och färg togs under arbetets gång, ibland från en skylift, för att dokumentera de framgrävda husen.

För att få höjd över havet skall de + värden, nivåer (+10.49) minskas med 10 (0.49 m ö h).

Jordprover togs för naturvetenskaplig analys inom följande områden: osteologi, entomologi, dendrokronologi, makrofossil, pollenanalys och organisk kemi. Prover från avfallsbingar analyserades av Lab. för tropiska sjukdomar på Östra Sjukhuset. Analyser av dessa prover pågår, och kommer att publiceras i särskilda rapporter.

Undersökningen, som utfördes i samarbete med exploatören, koncentrerades till mitten av tomten av två skäl. Det var i detta området som pålningsschakt och hissachakt skulle grävas. Dessutom var det området gårdsplan till de sista husen på tomten, vilket ökade möjligheterna att finna orörda kulturlager.

Fig 2. Foto: Lars Noord
Kv Gamla Teatern. Schaktmassorna grävdes bort med hjälp av grävmaskinen.

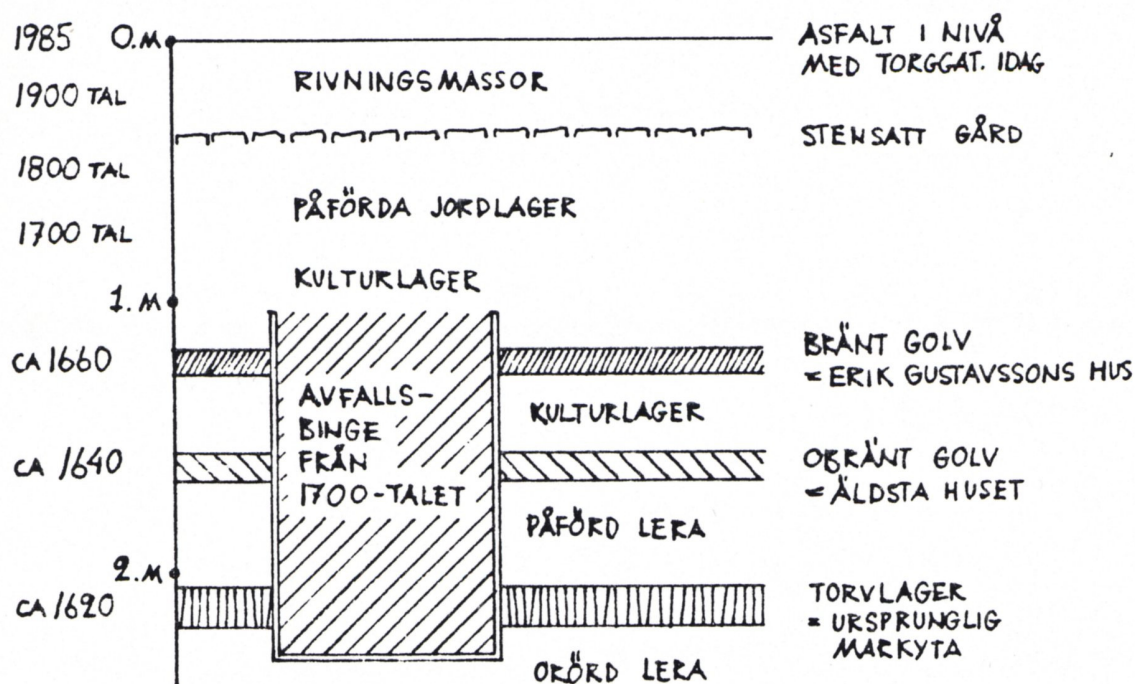

Fig 3.
Kv Gamla Teatern. Schematisk skiss av tvärsnitt genom det utgrävda området. (Källa: Livet i det gamla Göteborg, s 80.)

DE ARKEOLOGISKA LÄMNINGARNA

Kulturlagren har i efterhand indelats i 6 tidsfaser, enligt stratigrafiska förhållanden och dateringar av fynd. Faserna kommer att beskrivas i kronologisk ordning, från den äldsta till den yngsta. (Fig 3)

Fas 1 = Före Hus I	ca 1621
Fas 2 = Hus I	ca 1621 - 1645
Fas 3 = Hus I - Hus II	ca 1645
Fas 4 = Hus II	ca 1645 - 1669
Fas 5 = Efter Hus II	1669 - ca 1755
Fas 6 = Senare än 1755	ca 1755 -

FAS 1

Före Hus 1, ca 1621.

Den sterila leran fanns på en nivå varierande från +10,49 - +10,75. Över leran fanns i den östra delen av tomten grå sjösand, en strandlinje. På sanden och i övrigt över leran fanns ett ca 0,1 - 0,2 m tjockt, gråbrunt torvlager som var fyllt med förmultnade växtdelar. Detta lager är rester av den växtlighet som utgjorde markytan vid stadens grundläggning.

På torven fanns ett 0,02 - 0,05 m tjockt svart huggflis-lager. Detta var täckt av ca 0,2 - 0,25 m blålera som påförts påförts markytan. På denna lera har sedan husen byggts.

Vid djupschaktning med maskin i den nordvästra delen av tomten hittades en nedgrävning ca 1,75 m djup och ca 3,0 m i diam. I profilen kunde man se två lager svart kultur-lager med mycket trä- och huggflis, med blålera mellan. Orsaken till nedgrävningen är ännu oklar.

FAS 2

Hus 1, ca 1621-1645. (Fig 4, 5)

Den här fasen representerar den första bebyggelsen på tomten. Ett hus, Hus 1, hade byggts i knuttimringsteknik på den påförda leran. Byggnaden innehöll minst 3 rum och hade gaveln mot Torggatan. Varje knut vilade på en ca 0,5 x 0,5 m stor sten. I vissa fall fanns två varv med stockar bevarade, med mossor packad mellan dem. De tvärgående stockarna vilade över de längsgående stockarna. Knutarna var av typen vertikal dubbelhaksknut.

Stockarna var till viss del bortruttnade, men var ändå ca 0,20 - 0,25 m höga och ca 0,15 - 0,20 m breda. De var skrädhuggna (släthuggna) på sidorna och hade urgröpt undersida, där mossor packats. Den norra syllen var 11,5 m lång och var knutad på tre ställen. I den östra delen fanns två avlånga hål, med 1,5 m mellanrum, som har hållit en resvirkeskonstruktion. Detta kan innebära att rummet ut mot Torggatan byggts i en annan teknik än resten av huset, exempelvis korsvirke.

Längs utsidan av den västra syllen fanns rester av en panel, bestående av en liggande plank på kant.

Mellan stock och panel fann vi 18 st kopparmynt av typen 1/4 öre silvermynt, präglade 1634 -1642. (Fig 6)

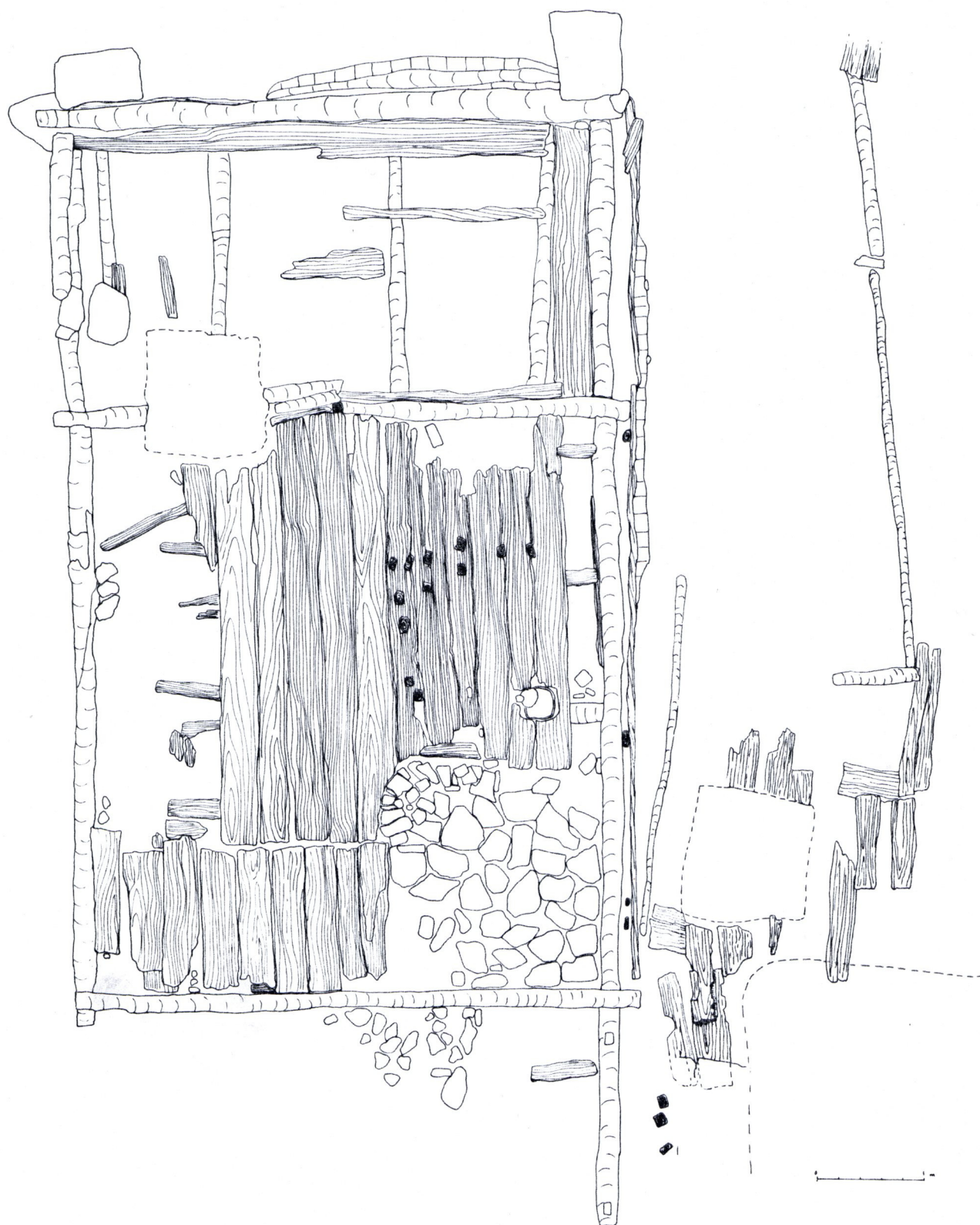

Fig 4. Kv Gamla Teatern. Planritning. Fas 2. Hus I.

Fig 5.
Översiktsfoto över Fas 2, Hus I.

Foto: Lars Noord

Fig 6.
Mellan stock och panel hittades i ena huset 18 st koppar-
mynt, 1/4 öre silvermynt, präglade 1634-1642.

Foto: E Thomasson

Fig 5.
Översiktsfoto över Fas 2, Hus I.

Foto: Lars Noord

Fig 6.
Mellan stock och panel hittades i ena huset 18 st koppar-
mynt, 1/4 öre silvermynt, präglade 1634-1642.

Foto: E Thomasson

Samma typ av panel fanns längs den norra syllen och var längs det västra rummet inbyggd med en plank mellan stock och panel (fig 7). Panelen stöddes av halva stockar och tunna pålar med ca 1,0 m mellanrum.

Två rum var helt bevarade. Det östra rummet var störst, 5,35 m x 4,7 m. I detta fanns rester av två lager av plankgolv, i öst-västlig riktning. Det undre golvet bestod av korta plankor, ca 1,3 m, i den östra delen, men i resten av rummet fanns bara bjälkarna som burit upp golvplankorna kvar.

Direkt över de korta brädorna i det fanns ytterligare ett lager av brädor av samma typ. För övrigt fanns i rummet en ny omgång bjälkar, i nord-sydlig riktning, som låg på grå sjösand och bar upp ett välbevarat plankgolv. Brädorna var ca 0,30 - 0,40 m breda. Nivån på golvet varierar mellan 1,08 - 1,30 m ö h.

Eldstaden låg i nordöstra hörnet av rummet och bestod av ett ca 2,0 m x 2,0 m stenfundament och en fint rundad tegelstens mur ut mot rummet. Mellan eldstaden och golvet fanns ett mynt från 1627-31, som bör ha kommit dit under golvets brukningstid. (Fig 8)

Det västra rummet var mindre, 2,6 x 4,7 m, och hade rester av endast en golvbeläggning bevarad. Den bestod av fyra bjälkar i öst-västlig riktning och några få brädbitar i nord-sydlig riktning. Intill en av bjälkarna låg två relieftegelstenar. Motivet var tre lejon och året 1609. (Fig 9) En tegelsten av samma typ fanns även intill eldstaden, där den låg som en del av golvet, och var därför kraftigt nedsliten.

På stocken mellan de två rummen fanns rester av en dörröppning. Stocken var avhuggen och i linje med den fanns en stolpe och en 0,6 m lång stock. Detta var troligen tröskeln i dörrhålet mellan rummen.

Förutom ca två m av den norra syllen, hade rummet ut mot Torggatan helt förstörts av källarschaktningar.

Längs husets södra sida påträffades ett litet område med kullerstenspackning, ca 1,2 m x 0,4 m. Denna packning har troligen funnits längs hela den södra syllen (jfr Hus 2). Utanför den södra syllens västra del fanns rester av en laggad tunna. (Fig 10)

Området runt om Hus 1 bestod av meterdjupa träflislager. Dessa grävdes till största delen med maskin, vilket gjorde lagren svårdokumenterade. I dessa lager fanns en stor mängd keramik och flera meterlånga stockar. Norr om Hus 1 fanns trä- och huggflislager med sporadiska brädor och tunna stockar.

Vid schaktning på granntomten i söder fanns rester av ytterligare ett hus, bestående av två stockvarv, tätade med mossor. Bottensyllen låg på 0,2 m huggflis över den ursprungliga torven och bör ha hört till samma bebyggelsefas som Hus 1.

Fig 7. Foto: Lars Noord
De kantställda plankorna är rester av den panel som huset en gång har varit inklätt i. Foto mot väster.

Fig 8. Foto: Lars Noord
I det nordöstra hörnet av rummet fanns en eldstad med en fint rundad tegelstensmur. Foto mot norr.

Fig 9. Foto: Lars Noord
Intill en av husets bjälkar låg två relieftegelstenar.
Motivet bestod av tre Lejon och årtalet 1609.

Fig 10. Foto Lars Noord
Utanför ena husväggen fanns rester av en laggad tunna. På
bilden finns avtryck kvar där tunnan har stått. Foto mot
nordväst.

FAS 3

Ca 1645.

Perioden omfattar lagren över Hus 1, men under Hus 2. En tidsmässigt svår fas att definiera, eftersom inga klart daterade lämningar visar när Hus 1 slutat användas. Direkta konstruktioner tillhörande denna fas förekommer inte. Det enda som kan klart sägas är att dessa lager är påförts efter att Hus 1 tagits ur bruk och innan eller i samband med att Hus 2 byggts.

På golvet i östra rummet fanns ett 10-tal tunna brädor i nord - sydlig riktning. Under och mellan dessa fanns små fyrkantiga stolpar islagna genom golvet, som stöd för eldstad i Hus 2. Här fanns också en liten korg av vidjor, nedgrävd i golvet. Närmast golvet, bland brädorna fanns ett lager med grå sand.

I övrigt var huset fyllt av fin matjord och huggflis, till ett djup av ca 0,4 m. I detta lager fanns ett mynt daterat till 1640. I den västra delen fanns överst tydliga rester av stenflis och grov sand, av samma typ som de stenhällar som kom att belägga det västra rummet i Hus 2.

Över spisen i Hus 1 fanns ett lager med grå tjock lera. Röda tegelstenar av storlek 0,28 x 0,12 x 0,09 m framkom i samband med utgrävningen av eldstaden.

Inga rester av rivningsmaterial fanns i lagren mellan de två husen.

FAS 4, Hus 2

Ca 1645-1669. (Fig 11)

Denna period omfattar Hus 2 och företeelser samtida med detta. Husresterna bestod av knuttimrade syllstockar på stengrund i norr, söder och väster. Den östra ytterväggen, mot Torggatan, bortschaktades vid sentida källargrävning. Den norra väggens stenfot fortsätter ut mot Torggatan mellan de sentida källarna. Detta gjorde att 11,0 m av muren fanns bevarad.

Hus 2 och området söder och väster därom var täckt av ett tjockt lager brända rasmassor, mellan nivåerna 1,55 - 1,90. Dessa är troligen rester av branden 1669, som ödelade största delen av Västra Nordstan. Fynd av mynt och keramik stöder dateringen av branden.

Syllstockarna var hårt brända och i dåligt skick. Den norra stocken var trots detta 0,27 m hög och 0,14 m bred och skrädhuggen på båda sidor.

Längs den västra syllstocken fanns tydliga rester av en stående träpanel på väggens utsida. Även knuten i sydvästra hörnet var panelbeklädd. Markytan bör vid branden ha varit på ca 1,65 - 1,70 m ö h, då panelen inte är bränd under denna nivå. (Fig 12, 13)

Två rum fanns bevarade. Det västra, som var 2,0 x 4,40 m, hade en golvbeläggning av stenhällar av storlek ca 0,50 x 0,70 m. Golvet sluttade kraftigt mot sydväst.

Det östra rummet, 3,80 x 4,40 m, hade ett längsgående brädgolv, som var hårt bränt. Brädorna var ca 0,20-0,25 m breda och vilade på och hade spikats fast i tvärgående bjälkar, som låg med ca 1 m mellanrum.

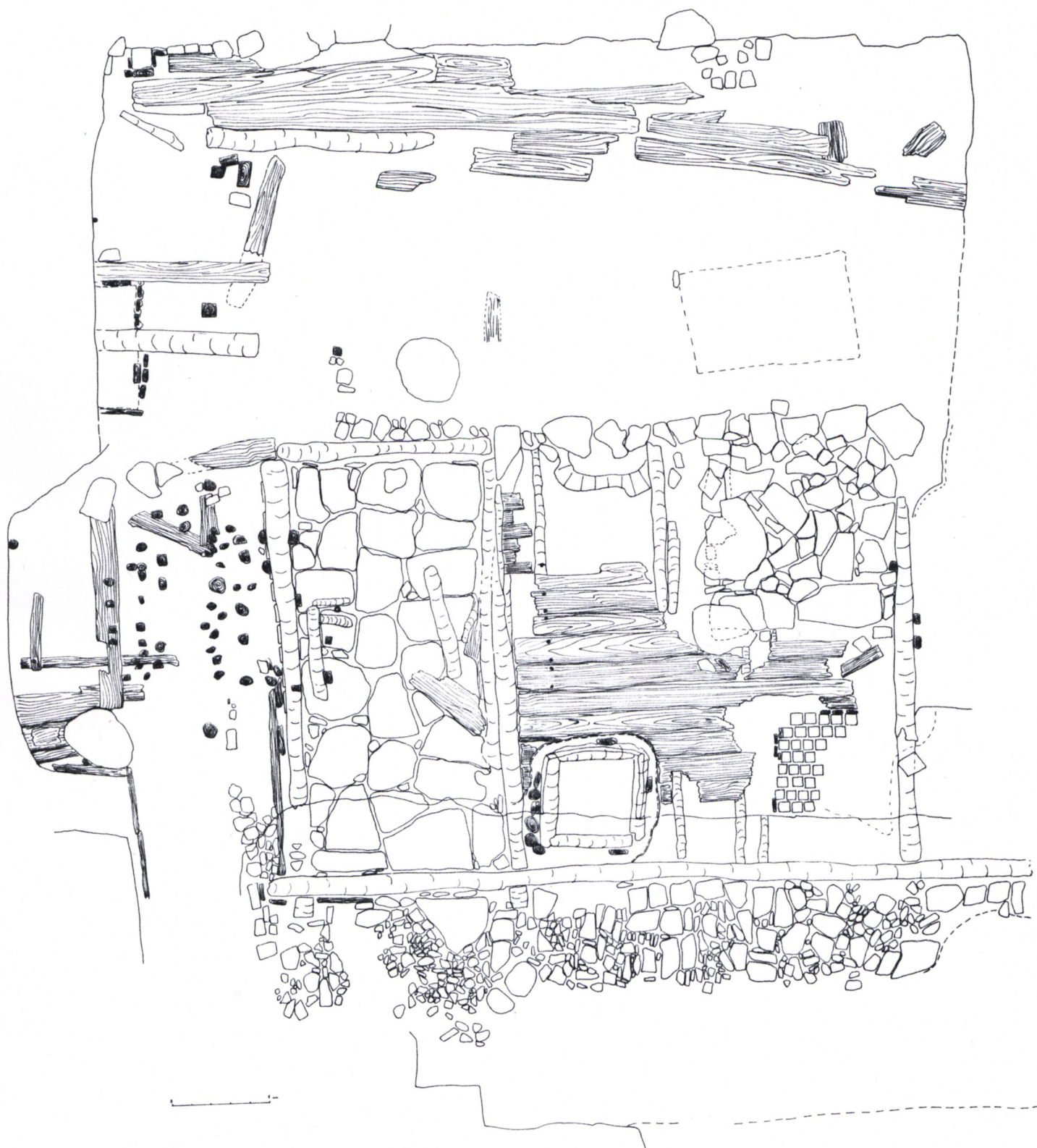

Fig 11.
Kv Gamla Teatern. Planritning. Fas 4. Hus 2.

Fig 12. Foto: Lars Noord
Översiktsfoto över resterna från Hus 2 I Fas 4.

Fig 13.
Översiktsfoto. Hus I. Fas 4.

Foto: Lars Noord

I sydöstra hörnet av rummet fanns ett ca 1 kvm stort område med blyglaserade golvplattor, 0,12 x 0,12 cm, vilka delvis bortgrävts av sentida rörschakt. Området med golvplattor begränsades mot väster och mot norr av några kantstående plankor, som slagits ned i höjd med plattorna. (Fig 14)

I det nordöstra hörnet av rummet fanns ett fyrkantig eldstad, ca 2,0 x 2,0 m, byggt av stora stenar, upp till 0,8 x 0,9 m. (Fig 15)

Längs husets södra sida fanns en fint stensatt gång, drygt 1,0 m bred. En liten kvarnsten hade även använts i stenpackningen.

I husets sydvästra hörn, utanför södra syllen, fanns en bräda på kant som kan ha varit en tröskel.

Öster om och intill den östra stocken framkom en hög med sten och tegel. Högen var 1.1 m x 0.8 m och täckt av lera. I stensamlingen utmärkte sig två avlånga stenar, ca 0,2 m x 0,65 m, som ligger parallellt med varandra och syllstocken.

I området mellan de sentida källarna i öster fanns några stenar som kan ha varit rester av en mur i rät vinkel mot Hus 1:s norra stenfot. Den var ca 0,5 m lång med en rak kant mot väster. Muren hade i norr störts av schaktningar för den nordöstra källaren. I hörnet mellan denna "mur" och Hus 2:s stenfot framkom en stenpackning av kullersten. Den sträckte sig ca 1,10 m, mot väster, längs Hus 2 och var ca 0,25 m bred. I mitten fanns en rad av stenar som låg 8-9 cm lägre än omgivande stenar och formade en ränna. Anläggningen ligger under ett sentida rörschakt och delar av den har troligen grävts bort i samband med detta.

Utanför Hus 2:s västra sida var jorden rödbrun och innehöll klumpar av rött pigment(?). Lagret bör ha varit markyta samtidigt med Hus 2. I detta lager finns ett 40-tal stolpar, 0,10 - 0,15 m i diam. De var täckta av ett bränt lager med sintrat tegel och har därför slagits ned före branden. Stolparna var helt obrända. Användningen av dessa stolpar är inte känd. (fig 16)

I nordvästra hörnet av tomten fanns en avfallsbinge som kan ha tillhört denna fas. Den skiljer sig från bingarna i fas 5 genom att delar av en överbyggnad finns kvar. Den består av hörnpålar som är uthuggna för att hålla liggande stockar, vilka kan bilda grunden till ett uthus. Bingen var gjord av liggande plank och oregelbundna hammarband. Den är ca 1,5 x 1,5 m och drygt 1,5 m djup, med träbotten. Bingen innehöll: rödgods, fajans, glas, kritpipor, ben. bearbetat ben, textil och läder.

Rester av ytterligare ett hus framkom i den norra schaktkanten, parallellt med och ca 4,5 m från Hus 2. Resterna

Fig 14. Foto: Lars Noord
I sydvästra hörnet i eldstadsrummet i Hus 2 fanns glaserade golvplattor.

Fig 15. Foto: Lars Noord
I den nordöstra delen av eldstadsrummet i Hus 2 fanns en kraftig grundläggning för en eldstad.

Fig 16. Foto: Lars Noord
Utanför Hus 2:s västra sida fanns flera nerslagna stol-
par.

Fig 17. Foto: Lars Noord
Avfallsbinge konstruerad av liggande bräder.

bestod av en stock med stående panel mot söder och ett knuttimrat hörn, även detta med panel. Vid en senare grovschakt framkom ca 5 m av denna stock, delvis panelbeklädd, samt två lager av golvplankor norr därom. Denna "byggnad" var mycket lik och troligen samtida med Hus 2 på granntomten i norr och hade den norra långsidan mot Kronhusgatan.

Längs den norra schaktkanten fanns oregelbundet lagda plankor, som en slags träbroläggning. Plankorna låg i flera lager och två lager verkar höra samman med den här fasen. En del av plankorna har återanvänts och även utsnidade bitar förekom. Sand- och träflislager omger träbroläggningen. Denna del av tomten var säkert gårdsplan till huset längs Kronhuset, vilket kan förklara de olika lagren med plankor. Hus 2 hade en stensatt gång längs dess framsida för samma ändamål.

Längs tomtens västra sida fanns brädor av varierande storlek. De ligger parallellt med Hus 2 eller i rät vinkel. I ett fall dymlade i varandra. Konstruktionen fortsatte in i den västra profilen och på profilritningen finns ett ca 2,0 m långt lager av plankor i öst-västlig riktning. Vid grovschaktningen framkom en stock och flera plankor, delvis avskurna av 1700-talsbingarna. Detta kan ha varit någon typ av gårds- eller uthus som hört samman med Hus 2.

FAS 5

ca 1669 - ca 1755.

Enl. skriftliga källor, Göteborgs bakugnslängder, var tomten bebyggd även under denna period, men få lämningar fanns bevarade från denna bebyggelse.

Då husen byggdes upp efter branden 1669, lades de troligen på samma sätt som tidigare, med gaveln mot Torggatan.

En laggad tunna hör till de äldsta lämningarna i den här perioden. Över den fanns en timmerkonstruktion som bör vara från 1700-talet. Anläggningen bestod av fyra stockar (+ en borttagen av maskin) varav två formade en rät vinkel, med en fyrkantig påle i hörnet. De yttre måtten var 1,80 x 1,20 m. Den norra stocken var skrädhuggen, kantställd och tröskelliknande. Stocken i nord-sydlig riktning var skrädhuggen mot väster och urtagen att passa över Hus 2:s norra syllstock.

Anläggningen kan ha varit ett s.k. bislag, en slags veranda, eller ett tillbyggt förrådsutrymme. Trots konstruktionens samhörighet med Hus 2, bör den ha tillhört ett senare hus, då allt som hör samman med Hus 2 är hårt bränt, av branden 1669. Anläggningen visade dock inga tecken på brand. Fynden i tunnan, som låg under timmerkonstruktionen, kan dateras till 1690 eller senare, vilket tyder på att anläggningen är senare än Hus 2, och att den norra syllstocken återanvänts i ett senare hus.

Övriga lämningar från denna period var åtta avfallsbingar. Dessa beskrivs här efter de lagernummer som använts i fält:

6. Binge, 1,6 m x 1,0 m, liggande spontade brädor med hörnstolpar, botten av plankor, sluttande mot N. Innehåll: Bränt material genomgående, sintrat tegel och murbruk, rödgods, fajans, porslin, kritpipor, glas, ben, metall och trälaggar och botten till ett laggat kärl. Datering: ca.1700-1730. (Fig 17)

8. Laggad tunna, vidaste delen ca 0,65 m, djup ca 0,8 m, var helt bevarad. Innehåll: Rödgods, stengods, fajans, glas, ben, metall, läder och granris. Datering: ca. 1690 och senare. (Fig 18)

31. Binge, timrad, ca 0,8 m x 0,8 m, nedgrävningens storlek 1.2 m x 1.2 m. Inte helt utgrävd pga.vatten på ca 1,0 m:s djup. Innehåll: Sintrat taktegel, rödgods, fajans, porslin, kritpipor, glas, ben, metall och läder. Datering: 1700-talets första hälft.

34. Binge av stående plank med hammarband, ca 1,3 m bred och går in under en mur. För smal att gräva till botten. Innehåll: Rödgods, fajans, glas, kritpipor, metall, läder och trä. Datering: 1700-talets första hälft.

40. Binge av stående plank med ett hammarband halvvägs ned till botten, ca 1,1 m x 1,1 m, 1,25 m djup. Två bottnar av plank med 16 cm mellanrum. Innehåll: Bränt material delvis, brända tegelpannor, rödgods, fajans, porslin, glas, kritpipor, ben, metallslagg och griffelkrita. Datering: omkr. 1700. (Fig 19)

70. Utbyggnad av 40, mot S, hade ingen riktig brädfodring, utan ett par snedstående plankor i Ö. I N och S används 40:s resp. 75:s väggar. Ca 1,0 m bred, inte grävd till botten av tidsskäl. Innehåll: Fragment av relieftegel, rödgods, stengods, fajans, glas, kritpipor, ben, metall och läder. Datering: ca 1690-1710.

75. Utbyggnad av 70, mot S, väl bevarade plank med hammarband. Blev inte helt utgrävd på grund av tidsbrist. Innehåll: Rödgods, svartgods, fajans, glas, kritpipor, ben, metall och läder. Datering: ca 1680-1710.

58. Binge av stående plank och två hammarband med 0,7 m mellanrum. Ca 1,0 m x 1,0 m, ej grävd till botten. Innehåll: Kakeltegel, rödgods, fajans, glas, kritpipor, ben och metall. Datering: 1700-talets första hälft.

Fig 18. Foto: Lars Noord
En helt bevarad laggad tunna påträffades utanför Hus 2.

Fig 19. Foto: Lars Noord
Avfallsbinge uppbyggd av stående plank, hammarband och botten.

52. Binge av stående plank med hammarband, ca 1,6 m x 1,6 m. Delvis på granntomten och grävdes hastigt och ofullständigt. Del av ett komplex av bingar, som även består av 53 och 54.

Innehåll: Laggat kar (51), rödgods, fajans, porslin, kritpipor, äggskal, metallnål, läder och bearbetat trä.

Datering: omkr. 1700.

53 och 54. Bingar, av samma konstruktion som 52, delar av samma utbyggnadskomplex som 52. Båda låg helt eller delvis på granntomten och grävdes ofullständigt och till största delen med maskin.

Innehåll: Kakel, rödgods, fajans, stengods, svartgods, kritpipor, ben och tyg.

Datering: ca 1700-talets första hälft.

FAS 6

ca 1755 -

På den västra sidan av tomten fanns vid 1700-talets slut ett stenhus. Detta kan ha byggts redan i mitten av 1700-talet, efter de två stora bränderna 1746 och 1754. Dessa bränder var en trolig orsak till att den östra delen av tomten vid samma tid stod öde.

En avfallsbinge och ett laggat kar med avfall bör höra till den första delen av denna period, 1700-talets mittslut.

43. Binge, timrad, och en del stående plank på utsidan och pålar längs den V sidan. Byggt av återanvända resvirkestimmer. Ca 1,05 m x 1,05 m, nedgrävningen ca 1.35 m x 1,4 m. Delvis utgrävd med maskin.

Innehåll: Sten och tegel, takpannor, rödgods, porslin, glas, ben, trä och läder.

Datering: 1700-talets mitt el. slut.

51. Laggat kar, ca 1,2 m i diam, ca 0,5 m djup. Insidan svart och blank. Botten dymlad till två ribbor på undersidan. Var nedgrävd i binge 52.

Innehåll: Rödgods, fajans, porslin, glas, kritpipor och ben.

Datering: 1700-talets sista hälft.

Rustbäddarna för stenhuset var gjorda av tjocka tvärgående plankor med längsgående stockar överst. Mellan stockarna packades lera och mindre stenar. Bland de längsgående rustbäddsstockarna fanns stockar med avlånga tapphål, i ett fall tre hål på samma stock. Dessa kan ha varit återanvända stockar från en korsvirkesbyggnad. Binge (43) var byggd med samma typ av stockar.

En karta från 1803 visar ett timrat hus på hörntomten, men inga spår av det huset påträffades vid utgrävningen. 1851 uppfördes här ett stenhus med källare. Detta bildade då en kringbyggd gård tillsammans med det befintliga stenhuset från 1700-talet. I samband med att man lagt gatsten på gården lades en del rör, höganäs- och järnrör, över gården, främst längs murarna. Dessa rörschakt störde till viss del kulturlagren.

FÖREMALEN

Ett stort fyndmaterial tillvaratogs vid utgrävningen. Fynden var av den typ som är vanligt förekommande vid stadsarkeologiska undersökningar av denna tidsperiod. (Fig 20) Keramik (rödgods, svartgods, vitgods), stengods, fajans, porslin, kakel, glas, ben, kritpipor, metall, läder, textil och träföremål.

Fyndomständigheterna var avgörande för hur välbevarade fynden var. Bäst bevarade var de fynd som kom från avfallsbingarna. Framför allt det organiska materialet har bevarats väl, då det omgivande avfallet hindrat syre att tillföras.

I bingarna fanns även det bästa materialet vad gäller keramik och kritpipor, då dessa ofta slängts bort i sin helhet när de gått sönder.

De bäst daterbara fynden var mynten, som oftast bar ett läsligt årtal. Den dekorerade fajansen gav också ideer om datering, då mönstren varit tämligen modebundna.

Kritpipor var ytterligare en källa som kunde ganska noga dateras. Dessa har en kort livslängd och är därför pålitliga i dateringssammanhang.

De studier av fyndmaterialet som ryms inom ramen för en rapport måste kompletteras med ytterligare forskning krävs för att få ny kunskap om handelsvägar och hantverkstraditioner.

RESULTAT

Undersökningen av denna tomt i kvarteret Gamla Teatern gav oss ytterligare en möjlighet att studera resterna av det allra tidigaste Göteborg.

Denna gången utifrån de frågeställningar som utarbetats inför årets utgrävningar. (Se inledn.)

Prover har tagits på den ursprungliga markytan för att se hur vegetationen sett ut i området innan Göteborg kom till. Rapporterna om dessa prover är under arbete, men vi vet redan nu att alla de funna växterna hör hemma på ängsmark. Det var alltså inte så fuktigt här som man tidigare trott.

Bebyggelsen verkar ha varit starkt reglerad, redan under den tidigaste anläggningsperioden. Husen på tomten visade sig vara mycket lika de hus som undersökts i omgivande kvarter, vad gäller byggnadsteknik, material, storlek och läge. Dörrars placering och eldstadens placering och utseende är ytterligare exempel där dessa husen är identiska med husen från tidigare undersökningar.

Genom ben-och fröprover som tagits under utgrävningens gång, kan vi säga en del om vad man åt under den här tiden. Mängder av djurben visar att kött var populärt. Det var främst nöt, men även gris- och fårkött. Frön av olika bär och frukter, inhemska och importerade finns med bland materialet. Likaså sädeslag, ogräs och kryddor, ifrån Östasien t.ex. kardemumma. Keramik, fajans och porslin är andra exempel i fyndmaterialet på de internationella kontakter som Göteborg haft.

De yrkesgrupper som fanns på den här tomten var handlare, vågmästare och skeppare, vars förhavanden, i motsats till hantverkare, är svåra att spåra i ett arkeologiskt material.

De framgrävda bebyggelselämningarna har, tack vare mynt, fajans, kritpipor och väldokumenterade bränder, kunnat dateras på ett tillfredsställande sätt.

Fyndmaterialet från denna tomt är därför ett utmärkt material för ytterligare analyser. Det är möjligt att få fram en daterbar typserie, framför allt för rödgods och fajans, som skulle vara till ovärderlig hjälp vid fortsatta undersökningar i Göteborgs innerstad.

Allmänhetens intresse var mycket stort under utgrävningen. Det är därför av största vikt att information om undersökningens resultat når ut bland de intresserade för att ge en ökad medvetenhet om Göteborgs tidigaste historia. Därför har GAM utarbetat en bok med resultat av årets fyra grävningar i en bok, med titeln, "Livet i det Gamla Göteborg", där ytterligare information om utgrävningarna i Kv Gamla Teatern kommer att publiceras.

SAMMANFATTNING

Under sommaren 1984 utfördes en arkeologisk undersökning av 18 Kv Gamla Teatern, tomt 3. Anledningen till undersökningen var planerad nybyggnation på tomten.

Kvarteret, som ligger centralt i Göteborg, har tillhört de tidigast bebyggda delarna vid stadens grundläggning. Vid utgrävningen påträffades välbevarade rester av två hus som legat på samma plats, men under olika tid. Det äldsta huset byggdes troligen på 1620-talet, men ersattes efter ca 20 år med ett hus på stengrund. Det yngre huset förstördes av branden 1669, som ödelade hela Västra Nordstan.

Båda husen bestod av minst tre rum och hade gaveln mot Torggatan. I det äldsta huset var de två inre rummen knuttimrade, medan rummet ut mot gatan troligen var gjort i korsvirkesteknik. Även det yngre huset var troligen delvis timrat och delvis korsvirke med tegel, eftersom murbruk, tegel samt stockar fanns bland fyndmaterialet. Av huskonstruktionen fanns i båda fallen bottensyllar och golvbeläggningar bevarade. En eldstad fanns i vardera huset, i det äldsta huset var den rundad ut mot rummet. Längs husens södra långsida, varifrån man gick in i huset, fanns en stensatt gång. På den norra sidan fanns en träbroläggning, som utgjorde gårdsbeläggning till det hus som leget längs Kronhusgatan. Delar av detta hus, som var av samma typ som de andra, påträffades vid schaktningar i den norra delen av tomten.

På tomten fanns även flera avfallsbingar, de flesta från tidigt 1700-tal. Dessa innehöll både latrin och annat avfall. En av bingarna verkade något äldre och hade rester efter en överbyggnad, kanske ett utedass?

Föremålen som tillvaratogs var, förutom olika typer av keramik, också glas, kritpipor, metall, läder, textil och djurben. Keramiken, kritpiporna och mynten var de fynd som var till störst hjälp vid dateringen av kulturlagren.

Undersökningen gav ökad kunskap om 1600-talets byggnadsteknik och visar likheter med hustyperna från tidigare utgrävningar. Ben- och fröanalyser har givit ytterligare kunskap om tidens matvanor.

Några spår av speciella yrkesgrupper påträffades inte. Prover av den ursprungliga markytan har analyserats på pollen, fröer och insekter för att ge en bild av hur landskapet såg ut vid Göteborgs grundande.

GÖTEBORGS ARKEOLOGISKA MUSEUM

Arkeologiska undersökningar i Göteborgs
innerstad - rapport.

Redaktion:	Eva Jönsson Kihlberg Inger Redebratt
Redigering:	Eva Jönsson Kihlberg
Foto:	Lars Noord, där inget annat anges
Teckningar och renritning:	Ferenc Schwetz
Utskrift och montering:	Inger Redebratt
Lay out:	Eva Jönsson Kihlberg Inger Redebratt

De arkeologiska fynden och övrigt undersökningsmaterial
förvaras på Göteborgs historiska museum.

Göteborgs arkeologiska museum i maj 1988